

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

**ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ мр
НАТАШЕ ВУЧЕНОВИЋ „Родне идеологије у уџбеницима италијанског језика
као страног“**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао Комисију

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 25. априла 2018. године донело је одлуку да се образује комисија за оцену докторског рада који је Наташа Вученовић предала под насловом „Родне идеологије у уџбеницима италијанског језика као страног“.

2. Састав комисије

1. проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка, Филолошки факултет
Универзитета у Београду, менторка
Ужа научна област: Шпански језик и социоллингвистика
Датум избора у звање: 30. 12. 2010.

2. проф. др Ана Кузмановић-Јовановић, редовна професорка, Филолошки факултет
Универзитета у Београду, чланица комисије
Ужа научна област: Шпански језик и социоллингвистика
Датум избора у звање: 09. 06. 2021.

3. доц. др Марија Рунић, доценткиња, Филолошки факултет Универзитета у Бањој
Луци, чланица комисије
Ужа научна област: Италијански језик
Датум избора у звање: датум

3. доц. др Александра Шуваковић, ванредна професорка, Филолошко-уметнички
факултет Универзитета у Крагујевцу, чланица комисије

Ужа научна област: Италијански језик
Датум избора у звање: 14. 04. 2021.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТКИЊИ

1. БИОГРАФИЈА

Наташа Вученовић рођена је 25. фебруара 1989. године у Бањој Луци. Дипломирала је 2013. године на Студијском програму италијанског језика и књижевности и српског језика и књижевности Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци. У току првог циклуса студија била је стипендисткиња фондације *Chiara e Giuseppe Feltrinelli*. 2016. године на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци одбранила је мастер тезу *La lingua del cinerpanettone* („Језик италијанских божићних филмова”). За време основних и мастер студија била је стипендисткиња Министарства просвете и културе Републике Српске, у категорији успешних студената. Од 2015. године ради као асистенткиња на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци (ужа научна област: Италијански језик). Поред искуства на матичном факултету, у оквиру Erasmus+ пројекта размене наставног кадра 2018. године одржала је циклус гостујућих предавања на Факултету за стране језике и књижевности и модерне културе Универзитета у Торину. На истом факултету одржала је гостујућа предавања по позиву 2020. и 2021. године, а у оквиру Erasmus+ студентске размене летњи семестар 2021. године провела је као докторанткиња на Универзитету у Торину. 2018. године учествовала је у организацији међународне летње школе лингвистике EGG (*Eastern Generative Grammar*) на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци. Учествовала је на семинарима и курсевима за усавршавање наставника и наставница италијанског као страног језика у организацији Универзитета за странце у Перуђи и Универзитета *Ca' Foscari* у Венецији. Паралелно са наставом бави се научно-истраживачким радом, о чему сведоче учешћа на семинарима и научним конференцијама у региону и Европи, као и научне публикације у часописима. Њена научна интересовања везана су за сосолингвистику, примењену лингвистику и родне студије.

2. БИБЛИОГРАФИЈА

1. Вученовић, Н. (2016). L'analisi dei tratti morfologici dell'italiano dell'uso medio presenti nei cinerpanettoni. *Филолог*, 7 (13), 201-212.
2. Вученовић, Н. & Симић, З. (2018). Темати и прикази у часопису "Genero" (2002-2016). *Феминистички часописи у Србији: теорија, активизам и уметничке праксе у 1990-им и 2000-им*, 206-227.

3. Вученовић, Н. (2018). Студије женске и феминистичке периодике у часопису "Књиженство". *Феминистички часописи у Србији: теорија, активизам и уметничке праксе у 1990-им и 2000-им*, 328-344.
4. Вученовић, Н. (2018). Италијанизми у српском језику и утицај културних контаката на језик. *Филолог*, 9 (18), 304-322.
5. Вученовић, Н. (2019). Homophobia in Serbian Online Discourse: the Case of the 2016 Belgrade Pride Parade. *Филолог*, 10, 82-100.
6. Вученовић, Н. (2020). Сексистичка димензија опцених ријечи у италијанским 'cinerapettone' комедијама. *Folia Linguistica et Litteraria*, 33, 231-251.
7. Вученовић, Н. (2021). Женски род категорије 'nomina agentis' у италијанским рјечницима "De Mauro" и "Il Sabatini Coletti". *Филолог* (рад прихваћен за објаву у децембарском броју 2021. године)

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Родне идеологије у уџбеницима италијанског језика као страног

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Наташе Вученовић обухвата 261 страну, откуцану фонтом *Times New Roman*, величине 12 типографских тачака, прореда 1. Рад је организован у пет поглавља: 1. *Увод* (1-2); 2. *Теоријско методолошки оквир* (4-57); 3. *Корпусно истраживање* (60-210); 4. *Квалитативно емпиријско истраживање* (210-236); 5. *Општи закључак* (236-242). Рад садржи *Листу референци* коју чини 385 јединица, као и *Биографију ауторке*, *Изјаву о ауторству*, *Изјаву о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада* и *Изјаву о коришћењу*.

1. У првом поглављу (*Увод*) представљене су опште назнаке о раду, те су истакнути предмет и циљеви истраживања. Контекстуализована је проблематика истраживања и истакнут је интердисциплинарни теоријско-методолошки оквир кроз чију се перспективу приступа комплексним односима између језика, рода, и родних идеологија. У засебном потпоглављу представљена је структура рада.

2. Друго поглавље (*Теоријско-методолошки оквир*) чини теоријско разматрање кључних концепта којима се ауторка бавила у овом раду. Теоријски оквир је опширан, започиње прегледом хронолошког развоја феминизма, након којег следи појмовни оквир унутар којег се разматрају концепти кључни за истраживање (дистинкција између пола и рода, родни идентитет, роди стереотипи, сексизам у језику, родно осетљиви језик, историјски развој истраживања о односу језика и рода, родне и језичке идеологије, патријархалне идеологије, когнитивни културни модели итд.) Разматрају се односи између језика, рода и друштва, са нагласком на идеолошку условљеност језика, а потом и односи између језика, рода и когниције,

кроз осврт на емпијске потврде о утицају језичке форме на когницију, и на конкретне ефекте овог утицаја у погледу видљивости жена и перцепције њиховог професионалног успеха. Дат је детаљан преглед истраживања о родним стереотипима у уџбеницима, интерпретираних у оквиру ширег појма родних идеологија, те је истакнута улога уџбеника у преношењу или пак промени родних идеологија. Изложени су основни постулати критичке социолингвистике, критичке примењене лингвистике и критичке педагогије, на којима почива истраживање. Након теоријског оквира дефинисан је методолошки оквир, са појашњењем методолошких поступака који су кориштени (студија случаја, фокус група, критичка анализа дискурса, теорија говорних чинова у функцији квалитативне анализе, квантитативна анализа садржаја).

3. Треће поглавље (*Корпусно истраживање*) чине квантитативна и квалитативна анализа корпуса, усредсређене на приказ женских и мушких ликова у приватној и јавној сфери, као и на осликавање њихових карактерних црта, физичких одлика, интересовања и навика. На почетку овог поглавља представљени су предмет, циљеви и хипотезе корпусног истраживања, након чега је приказан уџбенички корпус, са појашњењем критеријума за одабир уџбеника. Следи кратки приказ сваког појединачног уџбеника. У делу посвећеном квантитативној анализи помоћу квантитативне анализе садржаја приказан је статистички однос између мушких и женских ликова у уџбеницима, који је рашчлањен на следеће тематске категорије: укупан број мушких и женских ликова у текстовима и на илустрацијама, позиционираност женских и мушких ликова на прво место у лексичким паровима, женски и мушки ликови као иницијатори разговора, квантитативни приказ упутстава за израду задатака формулисаних у мушком генеричком роду и у родно осетљивим паровима. Статистички приказ укључености мушких и женских ликова у професионалну сферу садржи процену професија из уџбеника на скали престижа, на основу које се потом мери заступљеност женских и мушких ликова у сфери друштвено престижних занимања. У делу посвећеном квалитативној анализи спроведена је критичка анализа дискурса родних односа у уџбеницима, којом су обухваћени комуникативни обрасци женских и мушких ликова, облици језичког сексизма, приказ женских и мушких ликова у јавној и приватној сфери, осликавање карактерних црта и физичких одлика женских и мушких ликова, као и њихових навика и интересовања.
4. У четвртом поглављу (*Квалитативно емпијско истраживање*) истражују се когнитивни и друштвени ефекти које називи за професије из уџбеничког корпуса формулисани у мушком генеричком роду и родно осетљивим паровима остварују на студенткиње и студенте, с циљем утврђивања да ли мушки генерички род активира асоцијације са особама мушког пола и да ли, с друге стране, родно осетљиви парови поспешују асоцијације са особама женског пола. На самом почетку поглавља представљени су предмет, циљеви и хипотезе истраживања, а потом је представљен и методолошки оквир. Изложена су ограничења квантитативне анализе и аргументовано је опредељење за квалитативни приступ, односно фокус групу, која омогућава разобличавање ставова и веровања везаних за односе између језика, рода и родних идеологија, дубоко укоренењених у свест појединаца. Образложено је како је реч о студији случаја, ограниченој на специфичан контекст наставе италијанског језика на Универзитету у Бањој Луци, те је истакнуто да су у фокус групама

учествовали студенткиње и студенти Студијског програма италијанског језика и књижевности Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци. Анализа и интерпретација ставова проистеклих из фокус група приказана у је у више одељака унутар којих су адресирана следећа питања: веза између језика, рода и когниције, утицај мушког генеричког рода за називе професија на когницију, какофонија женских морфолошких облика, утицај родно осетљивих парова за називе професија на перцепцију, веза између асоцијација на матерњем и страном језику, веза између ванјезичких фактора, когниције и рода (родни стереотипи, лично искуство, лично искуство у корелацији са когнитивним културним моделом, културни садржаји), веза између језичке форме, рода и идеологија, идеолошка позадина употребе мушког генеричког рода, и напослетку веза између језичких идеологија и односа моћи.

5. Пето поглавље рада (*Општи закључак*) представља резултате истраживања из кога су изведени главни закључци. На крају овог поглавља представљају се ограничења истраживања и предлажу се смернице за даља истраживања у оквиру дате области.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Наташе Вученовић је савесно и зрело урађен рад, писан на основу одличног познавања релевантне литературе али и са способношћу за њену критичку процену. Због тога рад представља допринос науци.

Кандидаткиња је уложила велики труд да идентификује и анализира родне односе представљене у уџбеничком корпусу, те да их интерпретира кроз призму родних идеологија. У процесу анализе кандидаткиња комбинује различите методолошке поступке – квантитативну анализу садржаја, теорију говорних чинова у функцији квалитативне анализе, критичку анализу дискурса, фокус групу, који омогућавају да се родна перспектива сагледа из различитих углова, те да резултати буду свеобухватнији и целовитији. Велики број истраживања у којима се родна перспектива у уџбеницима страних језика тумачи из критичког угла изоставља гледишта и ставове ученица и ученика, односно, студенткиња и студената, који чине групу која је у току наставе страних језика преко наставних материјала изложена родним и језичким идеологијама, предоченим у виду идеолошки неутралних граматичких и друштвених норми. Стога, свеукупној вредности рада доприноси квалитативно емпиријско истраживање у којем се испитују ефекти које облици језичког сексизма уочени у уџбеницима остварују на перцепцију студенткиња и студената, као и разоткривање дубоко укореваних образаца размишљања у погледу комплексних релација између језика, рода, друштва и односа моћи. Корпусно истраживање, у којем се спроводи детаљна критичка анализа родних стереотипа, родних асиметрија и идеолошки условљених образаца додељених женским и мушким ликовима, заокружена је и употпуњена анализом перспективе студенткиња и студената, чији ставови представљају важну емпиријску потврду о томе да се кроз уџбенике, и шире кроз образовање, неједнаки односи моћи не трансформишу, већ се континуирано репродукују и легитимизују. Емпиријска потврда склоности ка некритичком усвајању идеолошки обојених садржаја презентованих у уџбеницима од стране студената и студенткиња може да послужи као важан аргумент за

промишљање о постојећим језичким и образовним политикама, и да усмери промене у погледу успостављања принципа родне једнакости у свим сегментима уџбеника и наставних материјала.

Кандидаткиња је свој допринос дала и кроз сам одабир теме, која је у регионалној, али и међународној академској заједници готово посве неистражена. Наиме, иако се у академској литератури теме које се односе на родне стереотипе и различите видове сексизма у уџбеницима страних језика, пре свега енглеског, обрађују још од шездесетих година прошлог века, уџбеницима италијанског као страног језика нису посвећена истраживања, те је стога овим радом допринос дат осветљавању неистражене типологије уџбеника, из угла родне перспективе (изузетак је један дипломски рад о родним стереотипима у уџбеницима италијанског језика као страног, који је објављен 2018. год. на Универзитету у Загребу; с друге стране, дато истраживање је због целовитијег и сложенијег теоријско-методолошког оквира унутар којег се родне асиметрије интерпретирају кроз призму идеолошки кодираних образаца, далеко свеобухватније и научно релевантније). Иновативност рада огледа се и у његовом интердисциплинарном карактеру, будући да оваква истраживања скрећу пажњу на потенцијал дубљег разумевања комплексних односа језика и друштва, кроз преплитање различитих дисциплина.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Вученовић, Н. (2020). Сексистичка димензија опсцених ријечи у италијанским 'cineranettone' комедијама. *Folia Linguistica et Litteraria*, 33, 231-251.
2. Вученовић, Н. (2021). Женски род категорије 'nomina agentis' у италијанским рјечницима "De Mauro" и "Il Sabatini Coletti". *Филолог* (рад прихваћен за објаву у децембарском броју 2021. године)

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања овог интердисциплинарног рада, који почива на постулатима критичке социолингвистике, критичке примењене лингвистике и критичке педагогије, истакли су тачке укрштања између језика, родних идеологија и наставе страних језика, и показали да је приказ родних односа у уџбеничком корпусу прожет родним и језичким идеологијама, које доприносе да се у перцепцији студената и студенткиња обликује и учвршћује традиционални систем родних односа.

Резултати корпусног истраживања показали су да је приказ женских и мушких ликова у уџбеника највећим делом утемељен на традиционалној родној хијерархији. Најевидентнији индикатори родних асиметрија на квантитативном нивоу анализе односе се на свеукупну бројчану супериорност мушких ликова и њихову позиционираност на прво место у лексичким паровима са референтима супротног пола, док су на квалитативном нивоу анализе неки од најупечатљивијих показатеља истицање мушких и запостављање женских ликова у домену престижних професија, стављање преваходно женских ликова у улогу мајке и домаћице, стереотипни

приказ карактерних и физичких одлика, интересовања, навика и комуникативних образаца женских и мушких ликова. Закључено је да се родне неједнакости испољавају и кроз заједничко деловање родних и језичких идеологија које се често укрштају, што је нарочито упечатљиво у категорији престижних занимања, која су, када је реч о женским ликовима, у највећем броју случајева наведена у мушком генеричком роду. Како професије женских ликова уз које се не веже друштвена истакнутост имају регуларне наставке за женски род [нпр. *operatrice ecologica* (еколошка радница)], закључује се да отпор према морфолошким женским облицима за престижне професије није језичког, већ идеолошког карактера. Другим речима, закључено је да укореењена пракса употребе мушког рода као свеобухватног представља језички маркер који потврђује тезу да је језик идеолошко средство у чијој су структури утиснути патријархални културни модели, односно, да је у њему сачувана хијерархија према којој су жене смештене изван поља друштвене моћи.

Резултати квалитативног емпиријског истраживања показали су да називи професија дати у мушком генеричком роду активирају асоцијације са особама мушког пола, док професије дате у родно осетљивим лексичким паровима поспешују креирање асоцијација са особама женског пола, чиме је заправо потврђена Сапир-Ворфова хипотеза језичког релативизма, по којој језик има утицај на обликовање перцепције. У претходним истраживањима из области социјалне психологије такође је потврђен утицај језичке форме на когницију, међутим, с обзиром на то да су поменута истраживања квантитативног типа, у њима недостају образложења и појашњења учесница и учесника о самом процесу стварања асоцијација, а самим тим и разумевање позадинских узрока који су утицали на обликовање перцепције учесница и учесника о роду у професионалној сфери. Квалитативна анализа је омогућила да се ова празнина попуни, и да се изведе закључак да на активирање асоцијација са особама женског и мушког пола не утичу само језички, већ и ванјезички фактори - родни стереотипи, историјски контекст, културни садржаји, лично искуство. Поред овога, установљено је да перцепцију именица за професије на италијанском језику карактерише условљеност српским језиком (L1), односно, да долази до међујезичког трансфера (енгл. *cross-linguistic transfer*), у току којег у процесу креирања асоцијација везаних за инпут на страном језику студенти и студенткиње концептуалну везу између устаљене употребе мушког генеричког рода у матерњем језику пресликавају и на страни. Трансфер до којег долази није само језички, већ и културни, будући да студенткиње и студенти родну перспективу перципирају и интерпретирају из угла идеологија и културних модела сопствене заједнице.

Када је реч о друштвеним импликацијама родних и језичких идеологија, резултати истраживања показују да уџбеници имају значајну улогу, не само у њиховом репродуковању, већ и у њиховој легитимизацији. Установљено је да студенткиње и студенти уџбенике неретко перципирају као апсолутне ауторитете и неприкосновене изворе објективног знања, услед чега садржаје који су у њима приказани по аутоматизму усвајају и вреднују као једину тачност (упечатљив је пример вежбе у којој су престижне професије женских ликова дате у мушком генеричком роду, што је студенткиње и студенте навело да преиспитују граматичку исправност женских морфолошких облика, или да чак доводе у питање њихово постојање).

Резултати корпусног истраживања показују да је институционално знање прожето родним идеологијама, док резултати емпиријског истраживања показују да студенткиње и студенти, као особе са мањим степеном друштвене моћи у академском свету, често некритички прихватају институционализоване обрасце понашања и сагледавања света које им нуде владајуће класе, чиме легитимизују постојећи систем друштвених односа. Резултати истраживања упозоравају да се кроз уџбенике, а самим тим и кроз образовање, неједнаки односи моћи не трансформишу, већ оснажују и легитимизују.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

На основу *“Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду”* и налаза у извештају из програма „iThenticate“, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације **„Родне идеологије у уџбеницима италијанског језика као страног”** ауторке **Наташе Вученовић**, констатује се да утврђено подударње текста износи 9%.

Овај степен подударности у складу је са Чланом 9. *Правилника*.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *„Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду”*, изјављујем да извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

Кандидаткиња Наташа Вученовић је у докторској дисертацији *Родне идеологије у уџбеницима италијанског језика као страног* обрадила значајну и актуелну тему, којој додатну вредност даје чињеница да је родна перспектива у уџбеницима италијанског као страног језика готово посве неистражена, не само у регионалним, већ и у италијанским и међународним академским круговима. Поред систематичне и опсежне анализе уџбеничког корпуса, у којој се различити видови идентификованих родних неједнакости повезују са родним идеологијама и тумаче као њихов рефлекс, ауторка анализира ефекте које родна неравноправност утиснута у језик остварује на перцепцију студенткиња и студената. Кандидаткиња је веома зрело и детаљно приступила анализи користећи квантитативну и квалитативну методологију и показујући способности формулисања стечених сазнања и формирања јасних, научно заснованих, закључака и ставова. Резултате свог истраживања је протумачила на релевантан и убедљив начин, а приказала их прегледно и систематично.

IX ПРЕДЛОГ

С обзиром на то да је у питању опсежно и детаљно истраживање чији су резултати вредни и за науку о италијанском језику и за наставну праксу, са задовољством препоручујемо Већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рад *Родне идеологије у уџбеницима италијанског језика као страног* кандидаткиње Наташе Вученовић прихвати као докторску дисертацију која испуњава законски предвиђене услове, а кандидаткињу позове на усмену одбрану.

Комисија:

др Ана Кузмановић-Јовановић, редовна професорка
Филолошки факултет, Универзитет у Београду

др Марија Рунић, доценткиња
Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци

др Александра Шуваковић, доценткиња
Филолошко-уметнички факултет,
Универзитет у Крагујевцу